

takéto ilúzie, omyly, mystifikácie, lež demokratické a pokrokové prvky, ktoré sú im skutočne ku cti a ktoré i nám môžu dnes slúžiť pri budovaní našej novej kultúry. A treba povedať, že štúrovci napriek svojim omylom prerastali malicherné „malokramarské“ záujmy svojho prostredia, úprimne sa pokúšali i o prekonanie nacionálnej úzkoprstosti, cítili povinnosť slúžiť všeľudskému pokroku. Pravda, prekonávanie rozporov v teórii nebolo súčasne ich prekonávaním i v skutočnosti, v praxi. K správne hodnoteniu činnosti štúrovcov môžeme dospieť iba tak, keď nebudeme vychádzať zo samej ideologie, lež s marxistického stanoviska, ktoré žiada posudzovať jednotlivcov i politické strany nie podľa slov, ideí, túžob, lež podľa skutkov, činov. Ďalej je potrebné si uvedomovať, že je to metafyzický a nesprávny postup, ak sa hodnotí štúrovský pohyb či už bez ohľadu na celkový vývin revolúcie v Uhorsku, alebo bez ohľadu na vývin medzinárodnej situácie. Takýto postup nevyhnutne vedie k apologii slabých stránok tohto hnutia, k schvaľovaniu buržoáznej metódy nacionálnej výlučnosti nielen pre vtedajšie pomery, lež vlastne i pre dnešné. Je rozhodne potrebné ohradiť sa proti takému chápaniu činnosti štúrovcov, ktoré vyzdvihuje práve omyl a chyby ako hlavné kľady tohto hnutia a tým nielen falšuje skutočnosť, lež aj znevažuje štúrovcov samých. Myslím tu najmä na ľudácke interpretácie.

Hoci štúrovské hnutie v podstate bolo buržoázne, a iným za daných podmienok ani byť nemohlo, má ono výrazné demokratické črty. Možno iste povedať, že väčšina štúrovcov mala k ľudu skutočne blízko, verila v jeho tvorivé sily a odrážala vo väčšej alebo menšej miere i jeho záujmy ako v ideových prejavoch, tak aj v programoch. A práve preto mnohí kritizovali obmedzenosť maďarského i európskeho liberalizmu, aj keď nedospelí ku skutočnému revolučnému demokratizmu. Pravda, ak daktorí štúrovci otvorene odmietali protifeudálne roľnícke hnutie, či už pre jeho organizovanosť, živelnosť alebo pre ohľady na záujmy statkárov alebo i absolutistickej Viedne, hnutie malo i svoje radikálne krídlo, ktorého najvýraznejším reprezentantom je básnik Janko Kráľ, ktorý nielen vo svojich skvelých veršoch, lež aj v praxi sa orientoval na roľnícku revolúciu. Pravda, štúrovské hnutie sa nestačilo celkom rozvinúť, vnútorné protikľady sa plne prejavily, neprebojovaly, a neprišlo k utvoreniu samostatných politických strán. Iba marxistická analýza nám umožní vytvoriť si objektívny obraz o činnosti a ideologii tohto hnutia i jeho jednotlivých reprezentantov. I keď nám takýto rozbor odhalí triedne i časové medze ich pôsobenia a odkryje ilúzie a chyby, ktorým podľichali, nijako nezmenší skutočný význam všetkého toho, čo v ich bohatom diele, vytváranom za ťažkých podmienok s veľkou sebaobetavosťou a námahou, bolo pokrokové a demokratické. Ba priam naopak, vyzdvihne vysoko všetko to, čo je v odkaze tvorcov spisovnej slovenčiny a budovateľov našej národnej kultúry na demokratickom základe vskutku živé. Slobodný slovenský pracujúci ľud im ostane vďačný za všetko to, čo mu slúžilo v minulosti a čo mu dnes uľahčuje budovanie základov socializmu v našej vlasti.

MILOŠ GOSIOROVSKÝ

HLASISTICKÁ IDEOLOGIA

Aby sme mohli naozaj správne kriticky zhodnotiť naše ideové tradície, treba sa nám pri osvetľovaní každého momentu našich ideových dejín podívať na

to, v akej historickej situácii k nemu došlo. To znamená, že také či onaké ideologické úsilie našich predchádzajúcich generácií môžeme správne zhodnotiť iba vtedy, keď budeme vychádzať z hospodárskych a sociálnych pomerov nášho ľudu v tej či onej situácii, t. j. keď uvážime, na akom stupni rozvoja sa nachádzaly v danej dobe výrobné sily našej spoločnosti, aké triedy na tomto základe existovali a v záujme ktorej triedy sa prejavovalo príslušné ideologické úsilie. To znamená, že keď chceme hovoriť o ideológii hlasistov, treba nám vyjsť z toho, aké bolo hospodárske postavenie nášho národa na prelome XIX. a XX. storočia, aké a nakoľko rozvinuté boli vtedajšie triedy v našom národe a aké boli i politické pomery celej krajiny, na území ktorej náš národ žil. To znamená, že naša filozofická veda sa musí opierať o výsledky práce našej vedy historickej práve tak, ako naša historická veda o výsledky práce našej vedy filozofickej.

Prechod kapitalizmu do jeho záverečného obdobia — do obdobia imperialismu, keď druhá priemyselná revolúcia aj v Uhorsku viedla k nahradeniu voľnej súťaže monopolmi, k splyvaniu priemyslového a bankového kapitálu v kapitál finančný a k vývozu cudzieho — najmä rakúskeho — kapitálu do Uhorska, veľmi pozmenil koncom XIX. stor. hospodársku štruktúru Uhorska. Začaly sa industrializovať najmä hornaté kraje bývalého Uhorska, t. j. Slovenska, na území ktorého sa sústredilo 98% papiernického, 80% železiarskeho, 70% oceliarskeho a 65% chemického priemyslu celého Uhorska. Pravda, tento priemysel je skoro výlučne len v rukách maďarských a rakúskych kapitalistov; slovenská buržoázia má svoj kapitál najmä v kožiarskom, textilnom a lesnom priemysle, i to v malej miere, keďže v silnejšej miere slovenskému kapitálu nedovoľovali maďarskí kapitalisti vniknúť ani do ľahkého priemyslu, ani do silných bánk a pod.

Túto novú situáciu v hospodárskom živote Uhorska, ktorej odrazom v politickom živote bolo zvýšenie obmedzenia slobody pohybu, potláčanie jaykových práv, zrušovanie škôl, zatváranie kultúrnych inštitúcií atď. ako výsledok úsilia buržoázie panujúceho národa o zúčtovanie so svojim „menštinovým“ konkurentom — túto novú situáciu nevedeli pochopiť vtedajší slovenskí politickí vodcovia, pridržiavajúci sa zastaralých požiadaviek Memoranda z r. 1861. A pretože vývin v spoločenskej základni a v spoločenskej nadstavbe nie je rovnomerný, pretože ešte dlho po zmenách v materiálnej základni pôsobí stará ideológia, slovenská inteligencia ostávala ešte dlho i na začiatku tohto nového obdobia pod vplyvom konzervatívnych politických vodcov v Turč. Sv. Martine, snívajúcich o oživení slovenskej „suchej ratoľesti“ (t. j. slovenskej šľachty) a o pomoci z cárskeho Ruska. Preto nebola nijaká náhoda, ale úplne zákonitý výsledok zmien v hospodárskej štruktúre Uhorska, že do slovenského politického života musel proti smeru, reprezentovanému Turčianskym Sv. Martinom, vstúpiť nový smer — hlasizmus.

Vystúpenie hlasistov, slovenských žiakov T. G. Masaryka, má v slovenských dejinách veľký význam. Je to vlastne prvé uvedoméle buržoáznodemokratické hnutie na Slovensku. Prijíma síce v zásade danú štruktúru spoločnosti, bojuje však proti pozostatkom feudalizmu v politickom živote Uhorska, prekážajúcim najmä rozvoju buržoázie nemaďarských národov. Nové hnutie nabáda k zakladaniu družstiev a ľudových peňažných ústavov, na ktorých základni by sa jednak mohla rozvíjať slovenská buržoázia a ktoré by jednak hospodársky posilnili postavenie slovenského roľníctva ako možného spojenca slovenskej buržoázie v jej ťažkom konkurenčnom boji s buržoáziou maďarskou. Časopis

Hlas si najmä zpočiatku začal všimáť aj polozenie slovenského proletariátu a prináša články o jeho hroznom živote. To bolo čosi nové v porovnaní so správaním sa martinskej konzervatívnej inteligencie, ktorá sa čoraz viacej od ľudu vzdalovala a jeho polozenia si nevšímala.

Okrem toho: kým starí konzervatívni politici očakávajú pomoc v splnení svojich utopistických túžob od báľušku — cára, najväčšieho statkára Ruska, hlasisti zdôrazňujú potrebu najužšej spolupráce s českým národom.

V tomto duchu buržoáznej demokracie na poli hospodárskom, v pomere k roľníctvu i k robotníctvu, ako aj propagovaním československej vzájomnosti po zániku Hlasu a krátkodobého Slovenského obzoru pokračuje až do vypuknutia prvej svetovej vojny mladšia generácia hlasistov, sorskupená okolo revue Prúdy.

No dosiaľ sme si všimli vystúpenie hlasistov iba s hľadiska pomeru ku konzervatívne vedeniu slovenskej národnej strany, v čom bolo ich vystúpenie čímsi novým. Vidíme, že s novým úsilím, s novou ideológiou v slovenskom živote vystúpili hlasisti ako predstavitelia slovenskej buržoázie, nachodiacej sa v nerovnom konkurenčnom zápase so silnejšou buržoáziou maďarskou a hľadajúci preto spojenca v demokratickej časti buržoázie českej.

No už niekoľko rokov pred vystúpením hlasistov sa veľmi aktívne na hospodársko-sociálnych zápasoch proti kapitalistickému vykorisťovaniu, na politických zápasoch za demokratické práva (všeobecné volebné právo, sloboda slova, tlače, shromažďovania a pod.), ba i na ideologickom boji proti klerikalizmu zúčastňoval aj triedne sa uvedomujúci slovenský proletariát. Už rok pred vyjdením 1. čísla „Hlasu“ začala vychádzať Nová doba ako orgán slovenskej robotníckej triedy, hlásiacej sa už — i keď nie ešte s úplne jasnými predstavami — k ideológii marxizmu a hlásajúcej tiež potrebu čo najužšieho sblíženia sa s proletariátom najbližšieho bratského národa — s robotníckou triedou českou, so súčasným hlásaním spoločného boja proletariátu všetkých národov Uhorska proti buržoázii celého Uhorska. A v tomto momente, keď na politické kolbište hociktorého národa a hociktoej krajiny nastupuje robotnícka trieda so zásadami vedeckého socializmu, je všetko ostatné úsilie iných vrstiev národa pokrokové iba potiaľ, pokiaľ neprekáža rozvoju robotníckej triedy a uskutočňovaniu úloh, pred ktorých splnenie ju postavila história.

Nuž a aký bol pomer hlasistov a vôbec vtedajšej slovenskej inteligencie k slovenskému robotníckemu hnutiu? Redaktor prvých slovenských robotníckych časopisov, český robotník Franta Tupý, sa takto ponosuje: „Jest to zjisté politování hodno, studující mládež ostatních národů jest skoro vesměs nakloněná více méně ideám revolučním a studenti slovenští jsou konservativní skrz na skrz.“ Mohlo by sa namietať, že táto výstižná charakteristika sa nevzťahovala na hlasistov, lebo — i pokiaľ ide o robotnícke hnutie — zaujímali iný postoj. No prečo zaujímali hlasisti k robotníctvu iný postoj? Súdruh Stalin hovorí:

„Buržoázia utláčaného národa, tiesnená so všetkých strán, dostáva sa, pochopiteľne, do pohybu. Apeluje na svoj prostý ľud a začína kričať o vlasti, vydávajúc svoju vlastnú vec za vec celonárodnú. Verbuje si armádu zpomiedzi „rodákov“ v záujme „vlasti“. Prostý ľud neostáva vždy ľahostajný k jej výzvam a shromažďuje sa pod jej zástavu: represálie shora sa dotýkajú aj jeho a vyvolávajú v ňom nespokojnosť.“

Tento citát z publikácie *Marxizmus a národnostná otázka*, z časti, kde súdruh Stalin hovorí o konkurenčnom zápase neskoršie precitnuvšej „menši-

novej" buržoázie proti buržoázii vládnúceho národa, osvetľuje záujem hlasistov, apelujúcich na „svoj prostý ľud“. Len čo vyšlo 1. číslo prvého socialistického časopisu, už jeho redaktora „poučuje" jeden z tých, ktorí o rok neskoršie založili Hlas, aby slovenskí robotníci nezabudli na záujmy národa, ktorého sú časťou, aby sa nepúšťali ostro do klerikalizmu a pod., pričom sľubuje svoju spoluprácu, pravda, preto, aby vo svojich článkoch v duchu Masarykovej kritiky marxizmu skryte stieral triedne ostrie slovenského robotníckeho hnutia a urobil ho pre slovenskú buržoáziu čo najmenej škodlivým. Hlasisti sa takto snažili podriať boj slovenskej robotníckej triedy proti každému kapitalistickému (a teda i proti národnému) útlaku svojmu konkurenčnému boju proti maďarskej buržoázii. Darilo sa im to natoľko, nakoľko predstavitelia slovenského proletariátu neovládali ideológiu svojej triedy, nakoľko nepoznali učenie marxizmu.

Popri nedostatočnej znalosti marxizmu bola to aj vina sústavného ovplyvňovania hlasistami, že vodcovia slovenského robotníckeho hnutia pred prvou svetovou vojnou prijali ideu jednotného československého národa, teda ideu českej buržoázie, že sa dali zviešť na cestu spolupráce s tzv. „pokrokovými" predstaviteľmi „svojej" buržoázie, že sa stali reformistami, oportunistami. To všetko spoluzavinilo, že v rozhodujúcej chvíli (po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii) pravivcoví vodcovia slovenského robotníckeho hnutia práve tak, ako pravivcoví vodcovia robotníckeho hnutia v Čechách, ovplyvnení taktikou Masarykom, zradili robotnícke hnutie a prislúhovali buržoázii.

Boli to hlasisti, ktorí po vzniku ČSR urobili na Slovensku všetko, aby zniesli revolučné robotnícke hnutie, ktorému sa pokúsili nanútiť so svojich radov aj nových vodcov typu Déreera a Markoviča, pravda s neúspechom, lebo revolučné robotníctvo si po zrade sociálnej demokracie utvorilo novú revolučnú stranu.

Žiadalo by sa povedať ešte to či ono o ideovom vývine toho alebo iného významného predstaviteľa hlasizmu, o ich postoji oproti klerikalizmu a podobne, no iste by to presahovalo rámec diskusného príspevku. Treba stručne shrnúť a zopakovať: je pravda, že v porovnaní s dovtedajším počínaním slovenských národných politikov bolo ich úsilie a ich idey v čase ich vystúpenia čímsi novým, no zďaleka to neprekračovalo rámec buržoáznej spoločnosti, proti ktorej už vtedy aktívne bojovaly prvé organizácie slovenskej robotníckej triedy, hlásiace sa k ideológii marxizmu. A aj relatívna „pokrokovosť" hlasizmu končí sa v období okolo Veľkej októbrovej revolúcie, ktorá je delidlom všetkých náhľadov a programov tých čias. Hlasisti sa rozšli po rozličných politických stranách s rozličnými politickými programami podľa toho, akú záujmovú skupinu buržoázie tieto strany reprezentovali. Hlasizmus vtedy dohrál svoju úlohu v slovenskom politickom a vôbec ideologickom živote.

Preto keď sa pri dnešnom budovaní skutočne šťastného života nášho ľudu odvolávame na pokrokové ideové tradície našej minulosti, nuž pokiaľ ide o obdobie od konca XIX. storočia, môže to byť už len odvolávanie sa na ideológiu robotníckej triedy, ktorá tu už vystupovala. Na veci nemení nič, že slovenská robotnícka trieda bola vtedy početne slabá, že jej meštiacka história a filozofia dosiaľ nevenovala nijakú pozornosť, Stalin predsa hovorí: „Treba sa orientovať nie na tie vrstvy spoločnosti, ktoré sa už viac nerozvíjajú, i keď sú teraz prevládajúcou silou, ale na tie vrstvy, ktoré sa rozvíjajú, ktoré majú budúcnosť, i keď nie sú teraz prevládajúcou silou."

To si treba uvedomiť aj pri hodnotení hlasizmu, pri hodnotení celej našej

ideovej minulosti, keď ideme z nej čerpať pre náš súčasný boj za víťazstvo socializmu. Jeho ideologovia a ich nasledovníci stali sa bojovými reprezentantmi tej časti slovenskej buržoázie, ktorá sa po hoku českého finančného kapitálu zúčastňovala na vykorisťovaní pracujúceho ľudu, stali sa nepriateľmi pokroku v slovenskom i československom živote. A ak niektorí — najmä z mladšej generácie hlasistov — zostali naozaj verní ľudu (myslím najmä na krásny vzor lekára Dr. Ivana Hálka), zostali verní len preto, že si stali do radov bojovníkov robotníckej triedy, lebo si uvedomili, že výlučne pokračovu je jedine ideológia robotníckej triedy.

TEODOR MÜNZ

FILOZOFICKÁ TVORBA SLOVENSKÝCH TEOLOGOV

Chcel by som povedať niekoľko kritických poznámok na adresu filozofickej tvorby slovenských teologov. Táto téma je však dosť obsiahla a keby sme ju chceli vyčerpať celú, vyžiadala by si zvláštnu prednášku a potom diskusiu, čo si tu pre krátkosť času nemôžeme dovoliť. Preto sa obmedzím len na posúdenie dvoch prác dvoch autorov. Sú to *Prvé slovenské dejiny filozofie* od Dr. S. Osuského a *Hranice poznania* od Dr. A. Spesza.

Obe diela vyšly za tzv. Slovenského štátu a už týmto je povedané veľmi mnoho. Filozofia bola vtedy ozaj ancillou — slúžkou — teologie, slúžila vtedajšiemu klérofašizmu na podporu jeho snáh, t. j. zaistiť si moc nad ľuďom, pričom mu výbornou oporou bol idealistický svetonázor, šírený práve touto filozofiou. Vtedy panovaly u nás iné názory na filozofiu, jej problematika, vývoj a zástoj v celkovej našej životnej štruktúre, než panujú dnes. V *Dejinách filozofie* Dr. Osuského sa tieto náhľady pekne zrkadlia. Možno im vyčítať niekoľko chýb.

„Úlohou dejín filozofie je, ako hovorí autor, podať sústavy filozofov geneticke a pragmaticke, ako sa ony priebehom časov vyvíjaly, a to buď všeobecne alebo v jednotlivých odvetviach.“ Tejto smernice sa autor aj drží: podáva rozvoj, resp. sled filozofických myšlienok, ako za sebou nasledovali, ale nič viac. No pýtame sa: Je filozofická myšlienka a jej vývoj do seba uzavretý, autonómny celok, ktorý sa plne vysvetľuje len sebou samým a ničím iným? Netvorí filozofiu človek, ktorý žije v určitom sociálnom ovzduší, plnom najrozmanitejších prúdov a snažení a nemá toto všetko vplyv aj na jeho filozofickú tvorbu? Ináč povedané, dá sa úplne pochopiť filozofia toho-ktorého autora, prípadne historickej epochy bez toho, že by sme prihliadali k celému kontextu podmienok, v ktorých vznikala? Isteže nie. Áno, filozofia má špeciálne zákonitosti svojho vývinu, no nakoľko platí dialektický zákon súvisu všetkého so všetkým, súvisel aj jej vývin s vývinom životných podmienok a životnej problematiky spoločnosti, v ktorej sa tá-ktorá filozofia zrodila. Maly teda na ňu vplyv aj hospodárske podmienky, v ktorých spoločnosť žila, triedne príslušstvo jej tvorcov, náboženské a iné ideologické náhľady príslušnej triedy atď. Je samozrejme, že na ňu pôsobila aj doterajšia filozofická tradícia a vlastná, vnútorná filozofická problematika, ktorá sa svojou neúprosnou logikou rozvíja ďalej ako všetko iné. No podávať len ju samu nestačí. A preto ak chceme ktorúkoľvek historickú myšlienku plne pochopiť,